

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

AMİN MAALOUF'UN AFRİKALI LEO VE SEMERKANT ROMANLARINDA KÜLTÜREL
UNSURLARIN ÇEVİRİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*
AN ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF CULTURAL ELEMENTS IN MAALOUF'S LEO AFRICANUS
AND SAMARKAND*

Ceylan YILDIRIM**

Öz

Çeviri, kültürler arasında köprü vazifesi görerek kültürler arasındaki etkileşimde büyük bir rol oynar. Amin Maalouf'un tarihten esinlenerek kurguladığı yapıtları diğer kültürlere çeviri aracılığıyla taşınmış ve yazar sesini tüm dünyaya duyurabilmiştir. Yazarın *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* adlı romanlarının Türkçe çevirileri yüksek tirajlar elde ederek yazarın edebiyatımızda tanınmasına olanak sağlamıştır. Maalouf'un *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarının Türkçe çevirileri Newmark'ın kültürel unsurların çevirisinde önerdiği çeviri yöntemleri aracılığıyla Venuti'nin "yerleştirme"- "yabancılaştırma" stratejileri çerçevesinde incelenecektir. "Uyarlama", "ekleme", "çıkarma", "işlevsel çeviri" yöntemleri erek dil ve kültür normlarını ön planda tuttuğundan Venuti'nin "yerleştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilir. "Sözcüğü sözcüğüne çeviri", "açıklama", "aktarım" yöntemleri ise kaynak kültüre özgü kavramların çeviri sürecinde korunmasına olanak sağladığı için, Venuti'nin "yabancılaştırma" stratejisiyle ilişkilendirilir. Maalouf çevirilerinde "yerleştirme" stratejisinin baskın olması erek okurda kendi dilinde özgün bir yapıt okuduğu izlenimi uyandırarak yazarın edebiyatımızda kabul edilirliliğini etkilemiş ve yazarın Türk yazın çoğuldizgesinde yerli yazarlarımızla anılarak popülerlik kazanmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Maalouf, *Afrikalı Leo* ve *Semerkant*, Newmark, kültürel unsurlar çevirisi, Venuti, yerleştirme-yabancılaştırma stratejileri.

Abstract

Translations are bridges between cultures, and have a prominent role in transcultural interactions. Inspired by history, Amin Maalouf's works reached different cultures via translation and carried by the voice of their author within. Turkish translations of *Leo Africanus* and *Samarkand* became bestsellers, and created a high reputation of Maalouf in Turkish literature. In this study, Turkish translations of these novels are examined through translation tools which Newmark suggested for translation of cultural elements, and through domestication and foreignisation strategies of Venuti. "Adaptation", "addition", "deletion", "functional equivalent" methods give attention to norms of target language and culture, and so evaluated through Venuti's "domestication" strategy. "Literal translation", "explanation", "transference" methods provide the basis for preservation of concepts peculiar to the source culture and observed through Venuti's "foreignization" strategy. Domestication strategy is dominant in translations of Maalouf, which created an impression of originality of these translated works as if they were uniquely Turkish, and increased the popularity of Maalouf, mentioned together with renowned Turkish authors in Turkish literary polysystem.

Keywords: Maalouf, *Leo Africanus* and *Samarkand*, Newmark, Translation of Cultural Elements, Venuti, Domestication and Foreignisation Strategies.

GİRİŞ

1970'li yıllardan itibaren çeviri çalışmaları "çeviribilim" adı altında ayrı bir bilim dalı olarak kendini göstermiştir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren çeviribilim büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Çeviribilimle birlikte "çevirinin" içinde bulunduğu kültürel ve toplumsal değerlere göre şekillendiğini öne süren çeşitli fikirler geliştirilmiştir: "...işte çeviriye verdiğimiz değer de, kültür tarihine ya da biçim (bilim)e verdiğimiz öneme göre büyük ölçüde değişmektedir." (Dobossy, 2012: 84) Çevirilerin değerlendirilmesinin "sadakat, eşdeğerlik", başarılı çeviri, çevirinin olanaklılığı/olanaksızlığı, basit bir dilsel aktarım" gibi kavramlarla sınırlı tutulması yerine çeviri kuramları çerçevesinde yapılması bu yeni bilim dalının bilimselliğini pekiştirmiştir. Çevirinin bilimsel, kültürel ve sanatsal bir etkinlik olduğu görüşü önem kazanmıştır. Ayrıca, çevirinin, sınırları önceden çizilmiş bir etkinlik olmadığını, toplumsal normlara göre şekillendiğinin altı çizilmiştir: "Çeviri, yapısı ve sınırları kesinkes belirlenmiş bir olay değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı bir etkinliktir." (Even-Zohar, 2012: 131)

Maalouf'un yapıtlarının pek çok dile çevrildiği, çevrildiği dillerde ilgiyle karşılandığı ve özellikle Türkiye'de ulaştığı başarı gözden kaçmayacak bir husustur. Maalouf, geçmişe gömülen tarihsel olayları

* Bu çalışma "Amin Maalouf'un Romanlarının Türkçe Çevirileri: Çoğuldizge Kurami Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Çözümleme" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı.

farklı bakış açılarıyla sunarak Doğuyla Batının uzlaşısı içinde olduğu barışçıl bir dünya özlemini yapıtlarıyla dile getirmiştir. Avrupa'da yakın doğunun sözcüsü olarak tanınan Maalouf'un, 1986 yılında Jean-Claudes Lattès tarafından yayımlanan ilk romanı *Afrikalı Leo (Léon l'Africain)*, 1993 yılında çevirmen Sevim Raşa tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yazarın 1988'de Jean-Claude Lattès tarafından yayımlanan *Semerkant (Samarcande)* adlı ikinci romanı 1993 yılında Esin Talû-Çelikkan (1-34. baskıları) çevirisiyle Türkçeye kazandırılmıştır. Romanın daha sonraki baskıları çevirmen Ali Berktaç'ın çevirisiyle yayımlanmıştır. Kendisine Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazandıran *Afrikalı Leo* adlı romanının yazarın hayatında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir zira yazar Fransa'da yaşamına devam edebilmesini bu yapıtın başarısına bağlar: "Bu kitap, belki de Lübnan'dan ayrılışımdaki kadar, hayatımın en tehlikeli virajı olmuştur." (Volterrani E., Amin Maalouf ile röportaj, Kasım 2001) Lübnan'daki iç savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan Maalouf 1976 yılında Fransa'ya yerleşerek bir süre gazeteciliğe devam etmesinin ardından yazarlık mesleğine kesin bir geçiş yapar: "İşte benim yolum! İşte hayatımda her zaman yapmak istediğim şey! Artık bu yoldan uzaklaşmayacağım!" (Volterrani E., Amin Maalouf ile röportaj, Kasım 2001). Maalouf, 2010 yılında, yazdığı tüm yapıtlar için Prince des Asturies (Prens Asturias) ödülüne layık görülmüş ve 2011 yılında Fransız Akademisine girmiştir.

Çalışmamız, Maalouf'un *Semerkant* ve *Afrikalı Leo* romanlarındaki kültürel unsurların çevirilerinde - Newmark'ın kültürel unsurlar sınıflandırması ve önerdiği çeviri yöntemleri aracılığıyla- Venuti'nin "yerleştirme-yabancılaştırma" stratejilerinden hangisinin baskın olduğunun araştırılmasını kapsamaktadır. Böylece, Amin Maalouf'un Türk edebiyatında alımlanmasında çeviri süreci normlarının etkisinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Yazarın *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarındaki kültürel unsurların Türkçe çevirilerinde yerleştirme-yabancılaştırma stratejilerinden hangisi benimsenmiştir? Kültürel unsurlar çevirisinde benimsenen çeviri stratejilerinin Maalouf'un Türk edebiyatındaki alımlanışına etkisi nasıl olmuştur? Erek okur istek ve beklentileri ile akıcılık faktörleri çeviri stratejilerinin seçimini etkilemiş midir? Yazarın Türk yazın çoğuldizgesinde yerli bir aktör olarak kabul görmesinde çeviri sürecinde benimsenen çeviri stratejisinin etkisi olmuş mudur? Yazarın bu iki romanının Türkçe çevirilerinde edindiği yüksek tirajlar yazarın edebiyatımızda kabul gördüğüne ve popülerlik kazandığına işaret etmektedir. Çalışma "Maalouf'un *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* Romanlarının Kaynak ve Erek Dillerdeki Tirajları", "Kültürel Unsurlar Kavramı ve Newmark", "Venuti'nin "Yerleştirme - Yabancılaştırma" Stratejileri", "Kültürel Unsurların Türkçe Çevirilerinin Venuti'nin "Yerleştirme-Yabancılaştırma" Stratejileri Çerçevesinde Analizi" alt başlıklarından oluşur. İlk olarak, yazarın *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarının kaynak ve erek dillerdeki tirajları karşılaştırılarak yazarın her iki dilde ulaştığı basım sayıları açığa çıkarılacaktır.

1. Maalouf'un *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* Romanlarının Kaynak ve Erek Dillerdeki Tirajları

Yapıtlarında ağırlıklı olarak doğulu unsurlara yer vermesi ve Doğu'yu ele alış şekli Maalouf'un Doğu'da daha fazla tanınmasına ve okunmasına olanak sağlamıştır. Doğu kadar Batı'nın da ilgiyle karşıladığı Maalouf günümüzde hemen tüm dünyada tanınır. *Afrikalı Leo* romanında Maalouf, Granada'da doğan Hassan'ın Fas, Kahire ve Roma'ya seyahatleriyle hayatında yaşadığı değişimleri bir masal tadında sunar. Gezgin *Afrikalı Leo*'nun (Hassan el-Wazzan) hayatını konu alan romanda Osmanlı Dönemine ait siyasi ve kültürel kesitler de aktarılır. Doğu-Batı kültürünü iç içe sunan yazarın bu yapıtıyla İslam ve Hristiyanlık arasındaki karşılıklı etkileşimleri açığa çıkardığı söylenebilir zira Hassan'ın gittiği şehirlerde görüp yaşadıklarından etkilendiği görülür.

Semerkant adlı romanında yazar, tarihin tozları arasında yitip gitmiş olan Ömer Hayyam'ın *Rubaiyat*'ının hikâyesini -Hayyam'ın *Semerkant*'a gelişi, oradan İsfahan'a geçişi ve şiirlerinden oluşan *Rubaiyat*'ı yazma öyküsünü- hazine kazar gibi kaynakları deşerek gün yüzüne çıkarır. Böylece, Hayyam'ın *Rubaiyat*'ının sırrı bir kez daha günümüz şartları içinde değerlendirilerek tarihin derinliklerinden gün yüzüne çıkar.

Bir yapıtın tiraj bilgisi o yapıtın çok okunduğunu ve kimi zaman da popülerliğini açığa çıkaran bir kriterdir. Yazarın *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarının kaynak ve erek dillerdeki tirajları karşılaştırdığında yazarın özellikle *Semerkant* romanıyla kaynak dildekine benzer tirajlara ulaştığı görülür. Yazarın Türkçe çevirilerinin yüksek tirajlar elde etmesi yazarın edebiyatımızdaki popülerliğine işaret eder. *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarının kaynak ve erek dildeki tirajları aşağıdaki gibidir:

J.C.Lattès Yayınları

-*Léon l'Africain* 35. baskı (2013) 135 000(tiraj)

-*Samarcande* 27.baskı(2013) 178 000 (tiraj)

Yapı Kredi Yayınları

Afrikalı Leo 35. baskı 52044(tiraj)

Semerkant 68.baskı 177824(tiraj)

Semerkant adlı yapıtının Fransa'daki tirajı 178 000, Türkiye'deki tirajı ise 177 824'tür. Bu benzerlikten yola çıkarak bu yapıtıyla yazarın, erek dilde kaynak dilde ulaştığı başarıya yaklaştığı söylenebilir. Yapıtın yıllara göre basımında her geçen yıla göre (son baskısı hariç) artan tirajlar elde etmesi -2005'te 7514, 2006'da 11603, 2007'de 14765, 2008'de 14287, 2009'da 16916, 2010'da 21452, 2011'de 21444, 2012'de 26763, 2013'te 29360, 2014'te 13720- (Kaynak: YKY Satış Bölümü sorumlusu Hülya Kaya ile 24.07.2014 tarihinde yapılan

görüşme) yazarın ve yapıtlarının edebiyatımızdaki önemini ve popülerliğini göstermektedir. Maalouf'un *Semerkant* adlı yapıtı, hemen tüm dünyada büyük bir ilgiyle karşılanmış ve dünya klasikleri arasına girerek yazarını ölümsüzleştirmiştir. Unutulmaz 10 tarihsel roman listesinde, Orhan Pamuk, Umberto Eco, İhsan Oktay Anar, Gürsel Korat, İskender Pala ile birlikte, yer almış olan bu yapıtın Maalouf'un Türk toplumunda daha fazla tanınmasına olanak sağladığı söylenebilir. (http://www.radikal.com.tr/kultur/unutulmaz_10_tarihi_roman-1067197, 23/10/2011, 02:00). *Afrikalı Leo*, yazarın varlığında, bir klasik olarak dünya literatürüne girmiştir. Maalouf'un *Afrikalı Leo* ve *Semerkant* romanlarının erek dildeki tirajlarının kaynak dildeki tirajlara paralel bir tablo çizerek, bu denli yüksek rakamlara ulaşması, yazarın edebiyatımızdaki popülerliğini göstermektedir. Öyle ki Maalouf çoğu kez yerli tarihsel roman yazarlarımızla birlikte anılarak türün edebiyatımızdaki temsilcileri arasında anılmaktadır.

2. Kültürel Unsurlar Kavramı ve Newmark

Her toplumun onu diğerlerinden ayıran bir dili ve dil aracılığıyla yaydığı kendine özgü gelenek, görenek, kılık-kıyafet, folklor, inanış ve diğer değerlerini kapsayan özerk bir kültürü vardır. Sözcüklerin kültürün ayrılmaz bir parçası olması bu kavramların başka bir dile tamamen aktarılmasını zorlaştırır. Öyle ki kaynak metindeki kültürel unsurlar içinde üretildikleri kültüre özgü olduklarından bu unsurlarla yaratılan etkiyi veya vurgulanmak istenen düşünce ve duyguları erek kültürde yaratmak kolay değildir.

Edebiyat yapıtları, içinde üretildikleri kültürü yansıttıklarından bir bakıma kültürün aynasıdır. Edebiyat çevirisi bu nedenle kültürel bir süreçtir. Çevirmen iki farklı kültür arasındaki iletişim ve etkileşimde rol alır. Newmark, çeviri-kültür arasındaki sıkı ilişkiyi vurguladığı *A textbook of Translation* adlı yapıtında, kaynak ve erek diller arasındaki mesafeden dolayı kültürel unsurların çeviride sorun teşkil ettiğini belirtir. (Newmark, 1988: 94) Newmark'a göre, kaynak metindeki kültüre özgü kavramların erek dil ve kültürde karşılığı olmayabilir ve bu sorun çeviri sürecinin temel sorununu oluşturur. Çeviri sürecinde ilk evre olan kaynak metnin çözümlenmesinin ve anlaşılmasının önemine vurgu yapan Newmark için toplumdan topluma değişen kültürel unsurların çevirisinin kaynak metnin anlaşılmasında önemli sorunlardan birini teşkil ettiği söylenebilir. Newmark, 1988 yılında yaptığı kültürel unsurlar sınıflandırmasını gözden geçirerek 2010 yılında *Translation and Culture (Çeviri ve Kültür)* adlı makalesinde tekrar sunar. Newmark, sınıflandırmasını altı genel başlık halinde sıralar:

1) **Çevresel unsurlar:** Jeolojik ve coğrafi çevre.

2) **Kamu Hayatı:** Politika, hukuk ve yönetimi içerir.

3) **Sosyal Yaşam:** ekonomi, meslekler, toplumsal refah, sağlık ve eğitimi içerir.

4) **Kişisel Yaşam:** yiyecekler, kılık kıyafet ve ev eşyalarını içerir.

5) **Gelenek, görenekler ve sosyal etkinlikler:** Yavaş alkışlama ve masaya vurarak alkışlama gibi gelenekler; kriket ve futbol gibi sosyal etkinlikler ve bunlara bağlı tüm ulusal deyimler.

6) **Kişisel Merak ve Tutkular:** Din, müzik, şiir ve bunlara bağlı çeşitli toplumsal kuruluşlar, kiliseler, sanatsal kuruluşlar ve dernekler. (Newmark, 2010: 175)

Bazı çeviribilimciler kültürü çevirinin özü olarak görürken Newmark kültürü çevirinin en büyük engeli olarak görür: "Bireysel sosyal gruplar arasındaki kültürel farklılıklar anlaşılmanın ve böylece çevirinin önündeki temel engeldir." (Newmark, 2010: 171). Kültürel unsurların çeviride neden sorun teşkil ettiğini Newmark şu üç unsura bağlar: İlk olarak, kaynak metindeki öge erek kültürde olmayabilir. İkinci olarak, kaynak kültüre özgü öğelere erek kültür okuru tahammül edemeyebilir. Üçüncü olarak bu öğeler alıcı kültüre yabancı gelebilir. (Newmark, 2010: 172-173)

Newmark, çeviri sürecinde kültürel unsurların hangi çeviri yöntemleri kullanılarak çevrileceğine ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur. Kültürel unsurların çevirisinde hangi yöntemlerin kullanılacağına çevirinin amacı belirleyici rol oynamakla birlikte Newmark'a göre, çevirmen kültürel unsurların çevirisinde kendisine yardımcı olacak şu yöntemleri kullanabilir:

a) **Sözcüğü sözcüğüne çeviri (literal translation) :** Kültürel unsur, isim, öbekler, cümle ve yan cümleler hedef kültürdeki eşdeğerlikleriyle çevrilir.

b) **Aktarım (transference) :** Hedef kültürde karşılığı ve çevirisi olmayan coğrafi, tarihi yer ve isimler, unvanlar, kurum ve kuruluşlar, gazete, kitap ve dergi isimlerinin karşı kültüre taşınmasıdır.

c) **Uyarılama (adaptation):** Kaynak unsurların, hedef kültürdeki bir benzeriyle karşılanmasıdır.

d) **İşlevsel çeviri (neutralization, functional equivalent):** Okuyucuya sorun oluşturmayacak evrensel bir terimle kültürel unsurların karşılanması.

e) **Açıklama (explanation) :** Kültürel unsurların daha iyi anlaşılması için sözcükler ya da kavramların eklenmesi.

f) **Çıkarma (Deletion) :** Kültürel unsur çevirmence bir sakınca görülüyerek hedef metinden tamamen çıkarılır. (Aksoy, 2002: 91-92)

Yukarıda belirtilen çeviri yöntemlerine çeviri sürecinde başvurulan diğer bir çeviri yöntemi olan "ekleme" yöntemi de dâhil edilecektir. Çevirmenlerin, erek metinde anlaşılabilirliğinin sağlanması adına zaman

zaman "ekleme" yöntemine başvurdukları görülür. Çeviri yöntemlerinden hareketle kültürel unsurlar çeviride korunduklarında Venuti'nin "yabancılaştırma"; kaynak metnin özellikleri erek metne uyarlanarak erek kültürde özgün bir yapıt izlemine uyandıran bir çeviri metin üretildiğinde "yerleştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilir.

3. Venuti'nin "Yerleştirme - Yabancılaştırma" Stratejileri

Çevirmenle çevirisi arasındaki ilişki çevirmenin çeviri sürecinde kullandığı stratejilerle ortaya çıkar. (Gürçağlar, 2011: 38) Çalışmalarını çevirmen-çeviri ilişkisi (çevirmenin görünürlüğü / görünmezliği) üzerine yoğunlaştıran ve önerdiği çeviri stratejileriyle çevirmen kararları üzerinde büyük etkisi olan Amerikalı çeviribilimci Venuti, *The Translator's Invisibility* adlı yapıtında çevirmenin çeviride görünürlüğü / görünmezliği esasını çevirinin ideolojik ve ekonomik nedenlerine bağlar. Venuti çevirmenin görünmezliği hususunu yapıtında şu sözlerle ifade eder: "Çeviri ne kadar akıcı olursa çevirmen o kadar görünmez olur ve muhtemelen kaynak metnin anlamı ya da yazar daha görünür olur." (Venuti, 1995: 2) Çeviri sürecinde çevrilecek metnin seçiminden sonra kullanılacak çeviri stratejilerinin belirlenmesine geçilir. Venuti'ye göre çeviri stratejileri "Yabancılaştırma" (Foreignization) ve "Yerleştirme" (Domestication) adı altında iki ana grupta sınıflandırılabilir. (Venuti, 1998: 240) "Yazarı okura götürmek" ve "okuru yazara götürmek" olmak üzere iki farklı çeviri stratejisi olduğunu öne süren Scleiermacher, Venuti'nin 1995 yılında ortaya attığı "Yerleştirme" ve "Yabancılaştırma" kavramlarının oluşumunda esin kaynağı olmuştur. (Venuti, 1995: 19-20)

Venuti'nin "Yerleştirme" stratejisi, erek okurun beklentilerini ön planda tutarak erek dil ve kültürün özelliklerini taşımayı amaçlayan bir çeviri stratejisini vurgular. Venuti'ye göre, çevirmenin çeviri sürecinde yerleştirmeyi seçmesinin ardında yatan bazı ideolojik nedenler olabilir. Çevirmen sırf anlaşılır olmayı tercih ettiğinden yerleştirme stratejisini seçip yazarı okura getirebilir fakat yerleştirmeyi içinde bulunduğu dönemin politik, siyasi ve kültürel özellikleri doğrultusunda da seçebilir. (Venuti, 1998: 240-241) Venuti'ye göre, akıcılık, okuyucunun okuduğu metnin erek kültüre özgü orijinal bir metin olduğunu düşünmesini sağlar. Çevirmenin okurda bu hissi uyandırması için "yerleştirme" stratejisini kullanması gerekir. (Venuti, 1995: 1) Buna göre, kaynak metin erek dil ve kültür normlarına uygun bir şekilde çevrilir.

Venuti'nin "yabancılaştırma" stratejisi ise erek dil ve kültür normlarının arka planda tutulup kaynak kültürdeki dilsel ve kültürel özelliklerin korunarak erek kültüre taşındığı bir çeviri stratejisidir. (Venuti, 1998: 240) Venuti'nin "yabancılaştırma" stratejisi erek kültürün okurlarını kaynak kültür dünyasına götürmeyi hedefleyen çevirmenlerin benimsediği bir stratejidir. Öyle ki Venuti, *The Translator's Invisibility* adlı yapıtında, yabancılaştırma kavramını kaynak metnin dilsel ve kültürel özelliklerinden doğan farklılıkları vurgulamak için kullandığını belirtir. (Venuti, 1995: 23) Çeviri sürecinde kültürel unsurların çevirisinde yabancılaştırmayı tercih eden bir çevirmen kaynak metnin kültürünü erek metnin kültürüne taşımaya çalışır.

4. Kültürel Unsurların Türkçe Çevirilerinin Venuti'nin "Yerleştirme-Yabancılaştırma" Stratejileri Çerçevesinde Analizi

Çevirmen, çeviri sürecinde kültürel unsurlarla karşılaştığında "yerleştirme" ya da "yabancılaştırma" mı yapacağı konusunda tereddüt yaşayabilir. Bu bölümde, Maalouf'un *Afrikanlı Leo* ve *Semerkant* romanlarındaki kültürel unsurların Türkçe çevirilerinde çevirmenlerin Newmark'ın çeviri yöntemlerinden hangisini kullandığına bakılarak çevirilerde Venuti'nin "yerleştirme" ve "yabancılaştırma" stratejilerinden hangisinin baskın olarak benimsendiği açığa çıkarılacaktır.

Newmark'ın kültürel unsurların çevirisinde kullanılmak üzere önerdiği "Sözcüğü sözcüğüne çeviri", "Aktarım" ve "Açıklama" yöntemleri kaynak metindeki kültürel unsurların çeviride korunmasına olanak sağladığı için, Venuti'nin "Yabancılaştırma" stratejisi kapsamında; "Uyarlama", "İşlevsel çeviri" ve "Çıkarma" yöntemleri ise erek okuru kaynak metindeki kültürel unsurların varlığından haberdar etmediği için Venuti'nin "Yerleştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilebilir. Erek metinde anlaşılabilirliği sağlamak için erek metne bazı eklemeler yapılmasını öngören "ekleme" yöntemi de Venuti'nin "Yerleştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilebilir. Çevirmenler, çevirilerini okura daha ulaşılır ve kabul edilebilir kılmak istediklerinde "yerleştirmeyi", buna karşın, kültürler arasında çok büyük farklılıkların olması durumunda "yabancılaştırmayı" tercih edebilirler.

Maalouf'un *Afrikanlı Leo* ve *Semerkant* romanlarında Newmark'ın kültürel unsurlar sınıflandırmasında "**Kişisel merak ve tutkular**" kapsamında değerlendirilen -"dini dernek, kuruluş ve kavramları; edebi kavramlar; sanatsal dernek, kurum, kuruluş ve kavramları" - kültürel öge örnekleri analiz edilecektir. Romandaki kültürel öğelerin çeviri analizleri tablolastırılarak sunulmuştur:

ÖRNEK 1:

Léon l'Africain	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"... puis, tandis que je continuais à hurler de tout mon minuscule corps, comme si j'avais vu devant mes yeux tous les malheurs à venir, la fête reprit au son du luth, de la flute, du rebec et du tambourin jusqu'au souhour, le repas de l'aube." (p. 19)	
Afrikalı Leo	EREK METİN ÇEV. SEVİM RAŞA	
	"... sonra da daha ben küçük bedenimin bütün gücüyle sanki gözlerimin önünden şeytanlar geçiyormuşçasına bağırırken, şenlikler lavta, flüt, rebap ve tef sesleriyle sahura dek sürmüştü." (s.21)	
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama	Çıkarma
	"les malheurs à venir" sözcük öbeği benzer bir ifadeyle "şeytanlar geçiyormuşçasına" ifadesiyle karşılanmıştır.	"Le repas de l'aube" ifadesi erek metinden çıkarılmıştır.
Venuti'nin stratejisi	Yerleştirme	Yerleştirme

Dinsel kültürel unsurlar kapsamında değerlendirebileceğimiz **les malheurs à venir (gelecek felaketler)** sözcük öbeği erek metinde **şeytanlar geçiyormuşçasına** ifadesiyle karşılanmıştır. Burada, erek kültür bağlamına uygun bir ifadenin kullanılmasıyla çeviride "uyarlama" yoluna gidildiği görülür. Bundan başka, Müslümanlığa özgü dini bir kavram olan **souhour** sözcüğü kaynak metin okurunun anlaması için kısaca **le repas de l'aube** (sabah yenen yemek) ek bilgiyle açıklanmıştır. Çevirmen, "çıkarma" yöntemini kullanarak kültürel unsura bağlı bu ek bilginin erek metinden çıkarılmasında herhangi bir sakınca görmemiştir. "Uyarlama" ve "Çıkarma" yöntemleri erek dil ve kültür normlarını ön planda tutan Venuti'nin "Yerleştirme" stratejisi kapsamında değerlendirilir.

ÖRNEK 2:

Léon l'Africain	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Le lendemain du drame, tous les habitants de la ville s'étaient persuadés que le premier responsable de ce malheur, l'homme qui avait attiré sur eux la colère divine, n'étaient autre que l'arrogant, le corrompu, l'injuste, le dépravé Aboul-Hassan Ali, fils de Saad le Nasride, vingt et unième et avant-dernier sultan de Grenade, que le Très-Haut efface son nom de toutes les mémoires!" (p. 24)	
Afrikalı Leo	EREK METİN ÇEV. SEVİM RAŞA	
	"Yaşanan dramın ertesinde, bütün kent sakinleri bu felaketin en büyük sorumlusunun, Tanrı'nın öfkesini üzerlerine yağdıran adamın, Nasri Sad'ın kibirli, yoz, adaletsiz ve ahlaksız oğlu, Granada'nın adı batasica yirmi birinci Sultan'ı Ebu'l Hasan Ali olduğuna inanmıştı." (s.26)	
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama	Çıkarma
	"que le Très-Haut efface son nom de toutes les mémoires" ifadesi erek kültürde anlamca benzer bir ifade olan "adı batasica" sözcük öbeğiyle karşılanmıştır.	"et avant-dernier" ifadesi erek metinden çıkarılmıştır.
Venuti'nin stratejisi	Yerleştirme	Yerleştirme

Lanet okuma ifadesi olan "**que le Très-Haut efface son nom de toutes les mémoires**" (Yüce Tanrı onun adını tüm hafızalardan kazısın) sözcük öbeği erek dil ve kültür normlarına uygun benzer bir ifade olan "**adı batasica**" ifadesiyle karşılanarak "uyarlama" yoluna gidilmiştir. Ayrıca, çevirmen, herhangi bir anlam kaymasına ve eksilmesine neden olmayacağını öngördüğü "**et avant-dernier**" (sondan önceki) ifadesini erek metinden çıkarmıştır.

ÖRNEK 3:

Léon l'Africain	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Il est vrai que le problème, tel qu'il se posait, nécessitait une grande maîtrise de la Loi et de la Tradition, ainsi qu'un grand courage dans l'interprétation: ..." (p. 119)	
Afrikalı Leo	EREK METİN ÇEV. SEVİM RAŞA	

	"Elbette ki sorun karışık, hukuku ve Peygamber'in yaptıklarını çok iyi bilmek gerekiyordu." (s.126)	
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama	Çıkarma
	"La Tradition" kavramı " Peygamberin yaptıkları " ifadesiyle kaşınmıştır.	"ainsi qu'un grand courage dans l'interprétation" ifadesi erek metinden çıkarılmıştır.
Venuti'nin stratejisi	Yerleştirme	Yerleştirme

Erek dilde eşdeğerliği **gelenek-görenek** olan **La Tradition** kavramı erek metinde **Peygamberin yaptıkları** kavramıyla karşılanarak erek kültür normlarını ön planda tutan bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu kavramla anlatılmak istenen düşünce erek kültürün inanç sisteminde kutsal olan **Peygamber** sözcüğüyle sağlanmıştır. Bilindiği üzere, Müslüman toplumlarda Peygamber'in yaşam şekli örnek alınarak oluşmuş gelenek ve görenekler oldukça fazladır. Ayrıca, "**ainsi qu'un grand courage dans l'interprétation**" sözcük öbeği, herhangi bir anlam eksilmesi ya da kaymasına neden olmayacağı öngörüldüğünden, erek metinden çıkarılmıştır zira **Peygamber** sözcüğüyle gereken vurgu yapılmıştır.

ÖRNEK 4:

<i>Léon l'Africain</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Ce jour-là, en effet, devait être commémoré, dans la chapelle Sixtine , le premier anniversaire de la mort de Raphael d'Urbino, que Léon X chérissait plus que tous ses autres protégés." (p. 296)	
<i>Afrikanlı Leo</i>	EREK METİN ÇEV. SEVİM RAŞA	
	"O gün, X. Leo'nun korumasındakiler arasında en değer verdiği kişi olan Urbino'lu Raffaello'nun ölümünün birinci yıldönümü dolayısıyla Sistin Kilisesi' nde bir ayin yapılacaktır." (s.317)	
Newmark'ın yöntemleri	Aktarım	
	" la chapelle Sixtine " kültürel ifadesindeki Sixtine dini kuruluş adı erek metne aktarım yöntemiyle taşınmıştır.	
Venuti'nin stratejisi	Yabancılaştırma	

Daha önce de belirtildiği üzere, Maalouf'un romanları büyük bir kültürel çeşitliliği barındırır. Doğu'ya özgü kültürel öğeler Türkçeye çevrildiğinde bu ifadelerle kültürümüzde yerleşik benzer ifadelerle karşılık verildiği gözlemlenir. Batılı kültürel unsurlar söz konusu olduğunda bu örnekten de görüleceği üzere kavramın karşılığı olmaması durumunda aktarım yöntemiyle yabancılaştırma yoluna gidilerek erek okurun yabancı kültürel öğeleri tanmasına olanak sağlanır. Sistina Şapel'i Vatikan'da bulunan ve Katolik Kilisesi lideri Papa'nın ikametgâhı olan şapeldir. Büyük kiliselere bağlı olan Şapeller Hıristiyanların ibadet yeridir. Mum yakma ve dua etme gibi ihtiyaçların karşılandığı bir azizin adına yapılan küçük yapılardır. Her ne kadar **Sistin** kavramı aktarım yöntemiyle korunsun da **şapel** sözcüğü kavramın erek okur tarafından anlaşılması açısından daha genel ve bilinen bir ifade olan **kilise** sözcüğüyle karşılanmıştır.

ÖRNEK 5:

<i>Léon l'Africain</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Une jeune personne vient d'entrer à mon service . Vertueuse et belle. Et intelligente. Le Saint-Père désire que je vous la présente et que vous la preniez pour épouse. Son nom est Maddalena." (p. 296)	
<i>Afrikanlı Leo</i>	EREK METİN ÇEV. SEVİM RAŞA	
	"Genç biri cemaatime katıldı. Erdemli ve güzel. Ayrıca çok zeki. Kutsal Baba onu seninle tanıştırmamı, senin de onu eş olarak almanı istiyor. Adı Maddalena." (s.317)	
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama	
	" à mon service " ifadesi erek kültürde benzer ifadeyle " cemaatime " sözcüğüyle karşılanmıştır.	
Venuti'nin stratejisi	Yerleştirme	

Le Saint-Père ifadesi metnin bağlamında Hristiyanlığa değin bir anlatı aktarıldığını gösterir. Bu bağlam içerisinde kullanılan **entrer à mon service (hizmetine girmek)** ifadesi erek kültür normlarına uygun olarak erek kültürdeki bir benzeriyle, **cemaatime** sözcüğüyle, karşılanmıştır. İslamda, belirli bir inancı benimseyen insanlar topluluğu anlamında kullanılan Arapça kökenli **cemaat** sözcüğü erek kültürün dini bağlamına uygun bir kavram olduğu için uyarlama yöntemine başvurulduğu görülür.

Bunun yanısıra, çeviri sürecinde erek kültürdeki bazı yerleşmiş kalıpların göz önünde bulundurulduğu görülür. Örneğin; romanın orijinalinde, Fransızcasında, “Table-İçindekiler” kısmı Fransa’daki yapıtlarda kullanılan yerleşik yöntemle bağlı olarak romanın sonunda verilmişken Türkçe çevirisinde bu kısım romanın başında verilmiştir. Türk okuru genel olarak “İçindekiler” bölümünün yapıtların başında verilmesine bağlı olarak bu bölümü romanın başında arayacakken Fransız okuru ilgili kısmı romanın sonunda arayacaktır. Maalouf’un romanlarının tüm Türkçe çevirilerinde içindekiler kısmının başta yer alması yayınevi stratejisi olarak kabul edilebilir. Bu da yayınevinin bu anlamda erek okur ve kültür odaklı bir yaklaşımı benimsediğine işaret etmektedir.

Ayrıca, Maalouf’un, çoğu kez dipnotsuz, aktarım yöntemiyle taşıdığı doğulu kültürel öğeleri çevirmenin çeviri süreci boyunca dipnotla açıklaması çeviri metnin okura olabildiğince anlaşılır kılınmak istenmesiyle bağdaştırılabilir. Örneğin; kaynak metinde yazar “Abou-l-Hassan” (fr.13) Arapça ifadeyi açıklamamıştır, fakat çevirmen aynı ifadeyi Türk okuruna tamamen anlaşılır kılmak için parantez içinde kavramı “Ebu’l Hasan (Hasan’ın babası)” (tr.15) açıklamıştır. Yine Arap kültürüne ait bir öge olan “sirop d’orgeat” (fr.14) Fransızca metinde açıklama ve dipnotsuz aktarılırken Türkçe metinde kavram, orjat şurubu (tr. 17), dipnotla açıklanmıştır. Bazı kavram ve ifadelerin çeviride tamamen açık hale getirilmesinin okurda özgün bir yapıt okuduğu izlenimini uyandırdığı söylenebilir. Ayrıca, yazarın tek cümlede aktardığı bazı ifadeleri çevirmenin bölerek aktardığı durumlarla çeviri sürecinde sıklıkla karşılaşılır. Bilindiği üzere uzun cümleler yoğun anlam yükünün tek bir cümlede verilmesine bağlı olarak okuru yorabilir ve metnin akıcılığını engelleyebilir. Çeviri boyunca bu tarz örneklerin yoğun olarak bulunması ve yukarıda tablo halinde sunulan çeviri analizleri, çeviri boyunca yerlileştirmenin baskın olduğunu gösterir.

Maalouf’un *Semerkant (Samarcande)* romandaki “**Kişisel merak ve tutkular**” kategorisi kapsamında yer alan kültürel unsur örneklerinin analizi yapılırken romanın 2013 yılında yayımlanan 68. baskısı esas alınacaktır.

ÖRNEK 6:

<i>Samarcande</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	“Par Dieu, comment ai-je pu ne pas reconnaître Omar, fils d’Ibrahim Khayyam de Nichapour? Omar, l’étoile du Khorassan, le génie de la Perse et des deux Iraks, le prince des philosophes! Il mime une profonde courbette, fait voltiger ses doigts des deux cotés de son turban, s’attirant immanquablement les gros rires de badauds.” (p. 17)	
<i>Semerkant</i>	EREK METİN ÇEV. ALİ BERKTAY	
	“Hay Allah, Nişapurlu İbrahim Hayyam’ın oğlu Ömer’i diyarının nasıl oldu da tanıyamadım? Horasan’ın yıldızı, İran’ın* ve iki Irak’ın dehası, feylosofların şahu Ömer! Sözde yerlere kadar eğilip alaylı alaylı selamladı onu, parmaklarıyla kanat çırpı sanki, sarğının iki yanında ve etrafında toplanmış aylakları kahkahadan kırıp geçirdi bu hareketleri.” (s.19)	
Newmark’ın yöntemleri	Uyarlama	Ekleme
	“ le prince ” kavramı romanın tarihsel bağlamına bağlı olarak erek kültürde “ şah ” sözcüğüyle karşılanmıştır.	“ Diyarının ” sözcüğü erek metne eklenmiştir.
Venuti’nin stratejisi	Yerlileştirme	Yerlileştirme

Bir soyluluk ünvanı olan **Prens** sözcüğü bilindiği üzere kraliyet soyundan gelen ve kralın yerine geçecek olan kralın oğlunu temsil eder. Maalouf yapıtlarını Fransızca yazdığı için kaynak metin Fransız okura hitap eder. Örnekteki bağlamda söz konusu olan Doğuya özgü değerlerdir. Dolayısıyla, bazı doğulu kavramlar kaynak metinde Batı toplumlarında benzer bir kavramla karşılanmış ve böylece okurunun metnin bağlamını anlaması kolaylaştırılmıştır. Oysa, romanda 1070’li yıllarda Semerkant aktarılmaktadır. İranlı şair Ömer Hayyam’ın 1072 yılında Rubaiyatı yazma hikâyesi ve o dönemde Semerkant’ta olup bitenler, dönemin siyasi çalkantıları, din egemen toplumsal yapısı ve toprak mücadeleleri romanın olay örgüsünü oluşturmaktadır. 1070’li yıllarda İran’da din egemen bir yapı hâkim olduğundan kadı, şah, sultan gibi doğulu kavramlar kullanılmaktadır. Şah, İran hükümdarına verilen yüce kişi, koruyucu anlamında kullanılan bir soyluluk ünvanıdır. Prens ünvanı Osmanlı’da şehzade ünvanıyla karşılanır fakat erek metinde prens sözcüğü **şah** sözcüğüyle karşılanmıştır zira metnin bağlamında söz konusu ülke İran’dır ve şah

sözcüğü metnin bağlamında yüce kişi anlamında kullanılmıştır. İkinci olarak, **diyarının** sözcüğünün erek metne eklenmesi Ömer Hayyam'a vurgu yapılarak okurda etki uyandırması sağlanmıştır. **Diyarının** sözcüğü Doğu toplumlarında önemli bir şahsiyete vurgu yapmak, onun yüceliğini vurgulamak için sıkça kullanılan bir kavramdır. Metnin bağlamında kinayeli bir anlatım olduğu için **diyarının** sözcüğünün eklenmesiyle erek metinde kinayeli anlatım sağlanmıştır.

ÖRNEK 7:

<i>Samarcande</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Si cet homme est réellement un alchimiste, décide-t-il, c'est au grand juge Abou-Taher qu'il convient de le conduire." (p. 18)	
<i>Semerkant</i>	EREK METİN ÇEV. ALİ BERKTAY	
	"Eğer bu adam gerçekten simyacıysa, diye hükmünü açıkladı, o zaman onu Kadı Ebu Tahir'e götürmek gerek." (s.20)	
<i>Newmark'ın yöntemleri</i>	Uyarlama	
	Türkçe eşdeğeri hâkim/yargıç olan " juge " kavramı roman anlatısının dönemsel tarihi-dini bağlamına uygun olarak erek metinde " Kadı " sözcüğüyle karşılanmıştır.	
<i>Venuti'nin stratejisi</i>	Yerileştirme	

Kaynak metinde geçen **juge (hâkim, yargıç)** kavramı romanın tarihsel bağlamına uygun olarak doğu kültüründe o dönemde yargı mercii olan **Kadı** kavramıyla karşılanmıştır. Kadı, Osmanlı devlet yapısı içinde ve Orta Doğuda birçok ülkede tarihte yargı hükmü veren dini bir otorite mevkiidir. Örnekte görüldüğü üzere, kaynak metindeki **juge** kavramı erek metinde, anlatının geçtiği tarihsel dönemde kullanıldığı şekliyle (Kadı) verilerek anlatının geçmişte yaşanan bir olayı ele aldığı vurgulanmıştır.

ÖRNEK 8:

<i>Samarcande</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF	
	"Sur un signe du cadı, le chambellan a fait venir une jeune esclave qui s'en va ramasser les robes abandonnées sur le sol comme des cadavres après la bataille. D'emblée, l'air est devenu moins irrespirable, on se dégourdit discrètement les membres, certains se hasardent à chuchoter quelques mots à l'oreille la plus proche." (p. 33)	
<i>Semerkant</i>	EREK METİN ÇEV. ALİ BERKTAY	
	"Kadı efendinin bir işareti üzerine mabeyincinin içeri aldığı genç bir cariye , savaşın ardından yerde serilip kalmış cesetler gibi uzanan elbiseleri topladı. Artık biraz daha rahat soluk alınıp verilebiliyordu, herkes fark ettirmeden kasılmış adelerini biraz gevşetti , bazıları hemen yanlarındakinin kulağına birkaç kelime fısıldamayı bile göze aldı." (s.36)	
<i>Newmark'ın yöntemleri</i>	Uyarlama	Ekleme
	" esclave " kavramı erek metinde " cariye " sözcüğüyle karşılanmıştır.	" herkes fark ettirmeden kasılmış adelerini biraz gevşetti " ifadesi erek metne eklenmiştir.
<i>Venuti'nin stratejisi</i>	Yerileştirme	Yerileştirme

"**Esclave**" kavramı roman anlatısının tarihsel-dini bağlamına bağlı olarak o dönemde (Osmanlı Dönemi) kullanılan benzer bir sözcükle, **cariye**, karşılanarak o dönemin tarihsel bağlamına uyarlanmıştır. Çevirmenin kaynak metnin tarihsel bağlamını göz önünde bulundurarak Doğu kültüründe o döneme ait ifadeleri kullanması erek metindeki kültürel kavramlar arasında tutarlılık sağlamıştır. Cariye sözcüğünün olduğu metinsel bir bağlamda kadı yerine yargıç sözcüğünü kullanmak metnin tarihsel bağlamının okur tarafından sorgulanmasına ya da hâkim bir karmaşanın yaşanmasına sebebiyet verebilirdi.

ÖRNEK 9:

<i>Samarcande</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF
	"Quand l'Egypte s'est soulevée contre les Anglais, poursuivit Rochefort, c'était à l'appel de cet homme. Tous les lettrés de la vallée du Nil se réclament de lui, ils l'appellent " Maître " et vénèrent son nom. Pourtant, il n'est pas égyptien et n'a fait qu'un court séjour dans ce pays." (p. 175)

<i>Semerkant</i>	EREK METİN ÇEV. ALİ BERKTAY "-Mısır'ın İngilizlere karşı ayaklanmasının altında, bu adamın çağrısı vardı, diye sözüne devam etti Rochefort. Nil vadisindeki tüm okumuş yazmış kişiler onu sahiplenir, ona "Şeyh" der ve adını hürmetle anarlar. Hâlbuki Mısırlı değildir ve bu ülkede çok kısa süre kalmıştır." (s.183-184)
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama
	"Maître" kavramı erek metinde "Şeyh" sözcüğüyle karşılanmıştır.
Venuti'nin stratejisi	Yerileştirme

Türkçe eşdeğerliği **efendi, usta, egemen** olan **maître** kavramı romanın tarihsel-dini bağlamına bağlı olarak o dönemde kullanılan benzer bir ifadeyle, **Şeyh**, karşılanmıştır. Doğu'ya özgü bir kavram olan Şeyh, uyruğu altındaki kişileri tarikat kuralları gereğince eğiten tarikat üyeleri arasında sözü geçen egemen olan kişidir. Şeyh sözcüğü romanın olay örgüsünün tarihsel bağlamıyla uygunluk içerisindedir.

ÖRNEK 10:

<i>Samarcande</i>	KAYNAK METİN AMİN MAALOUF "Toute personne qui consommerait du tabac se mettrait en état de rébellion contre l'imam du Temps, que Dieu hate sa venue"...Parmi les épouses du shah elles-memes, la prohibition fut strictement observée. Le monarque s'affola, il accusa dans une lettre le chef religieux d'irresponsabilité "puisqu'il ne souciait pas des conséquences graves que la privation de tabac pourrait avoir sur la santé des musulmans." (p. 180)
<i>Semerkant</i>	EREK METİN ÇEV. ALİ BERKTAY "Tütün içen herkes, Mehdi'ye , Allah onun gelişini çabuklaştırsın, isyan etmiş sayılacaktır" diyordu... Şahın eşleri arasında bile yasağa kesinlikle uyuldu. Şah çılgına döndü, yazdığı bir mektupla mollayı sorumsuzlukla suçladı, "çünkü tütünden yoksun kalmanın Müslümanların sağlığı üzerinde yapabileceği zararlı etkileri hiç dikkate almıyordu." (s.188)
Newmark'ın yöntemleri	Uyarlama
	"L'imam du Temps" sözcük öbeği erek metinde " Mehdi "; " le chef religieux " ise " molla " sözcüğüyle karşılanmıştır.
Venuti'nin stratejisi	Yerileştirme

Romanın tarihsel-dini bağlamına bağlı olarak kaynak metindeki doğulu kültürel kavramlar erek metinde o dönemdeki kullanım şekillerine uyarlanarak çevrilmiştir. Arapça bir sözcük olan **Mehdi**, Allah'ın yol gösterdiği kişi anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda söz konusu olan kişi Abbasilerin 34. Halifesi olan Nasır'dır. Sunni ve Şii inancında görülen Mehdi'nin islam dinini tüm dünyada egemen kılacak kişi olduğuna inanılır. Doğu'ya özgü bu kavram kaynak metinde Fransız okura anlaşılır kılınmak için **L'imam du Temps** olarak kullanılmıştır. Fakat doğulu olan bu kavram erek metinde anlatının bağlamına uygun olarak **Mehdi** sözcüğüyle karşılanmıştır. Ayrıca, **le chef religieux** (dini lider) kavramı yine doğu kültürüne ait bir unsura gönderme yapmaktadır. Anlatının tarihsel bağlamına uygun olarak Arapça kökenli bir sözcük olan **Molla** ile karşılanmıştır. Genel anlamıyla din bilgini anlamına gelen molla kavramı İran kültüründe İslam dini liderleri için kullanılmıştır. Roman İran şehri olan Semerkant ve Hayyam'ın Semerkant yazmasını konu aldığı için roman anlatısı içinde İran kültürüne özgü bir kavram çeviride tercih edilmiştir. Örneklerde de görüldüğü üzere, Maalouf'un yapıtları Türkçeye çevrilirken çevirmenin Doğu kültürüne hâkim olması gerekir. Doğu kültürünü, tarihini iyi bilmeyen bir çevirmenin çeviri sürecinde bu kavramların tarihsel bağlamını tam anlamıyla verememe ihtimali doğabilir.

Ayrıca, çevirmenin anlaşılabilirliği ve dolayısıyla metinde akıcılığı ön planda tutması nedeniyle erek dilin yazım ve imla kalıplarına uygun olarak bazı noktalama işaretlerini Türkçe metinde değiştirdiği ya da eklemeler yaptığı gözlemlenmiştir. Örneğin; kaynak metinde "," işareti aracılığıyla verilen bir ek bilgi, erek metnin dil yapısına uygun olarak Türkçe metinde ":" işaretiyle verilmiştir: "...la plus prestigieuse des victimes était un livre, **exemplaire unique des Robaiyat d'Omar Khayyam, sage persan, poète, astronome.**" (fr. 9) ifadesi erek metinde virgül yerine iki nokta kullanılarak "...kurbanların en ünlüsü bir kitaptı: **İranlı şair, gökbilimci, bilge Ömer Hayyam'ın Rubaiyat'ının mevcut tek yazma nüshası.**" (tr.11) açıklanmıştır.

Çeviri sürecinde, çevirmenin, Fransızca kişi, gazete, dergi adlarıyla İngilizce kavramları aktarım yöntemiyle taşıdığı; Türk okuru tarafından anlaşılamayacağını düşündüğü bazı doğulu (özellikle arapça kökenli kavramlar) kavramları dipnotla açıkladığı görülür. Örneğin; kaynak metindeki "huguenot" (fr.165)

sözcüğü erek metne olduğu gibi "Huguenot*" (tr.173) taşınmış ve kavram dipnotla açıklanmıştır; yine Fransızca kavramlar olan "guetre" ve "moblot" (fr.166) erek metinde olduğu gibi bırakılıp dipnotla (s.174) kavramların Türkçe karşılıkları verilmiştir. Kalyan (fr. 180) kavramı olduğu gibi korunmuş "*kalyan: nargile" (s.188) dipnotuyla açıklanmıştır. Fransızca metinde geçen "Djamaleddin" sözcüğü Türkçe metinde dipnotla "*Cemaleddin Afgani" (tr. 183) olarak açıklanmıştır. Romandaki doğulu yer, kişi, kurum, kuruluş ve gazete adları kaynak metinde (Fransızcada) Fransızca dil yapısına uygun olarak çevrilip değiştirilirken -örneğin; Djamaleddine (fr.175), (tr.183- Cemaleddin)- Fransızca yer, kişi, kurum, kuruluş ve gazete adları Türkçe metinde olabildiğince korunmuştur. Gazete isimlerini "aktarım" yöntemiyle erek metne taşıyan çevirmenin, gerekli gördüğü bazı durumlarda gazetenin adına- bu adın bağlam içindeki anlamına- vurgu yapmak için erek metinde bazı gazete isimlerini parantez içinde Türkçe karşılıklarıyla açıkladığı görülür. Örneğin; Fransız gazete ismi "l'Intransigeant" (fr.173) erek metne aktarım yöntemiyle taşınmış fakat parantez içinde Türkçe karşılığıyla "l'Intransigeant (Ödünsüz)" (tr.181) birlikte verilmiştir.

SONUÇ

Çalışmada, Maalouf'un *Afrikanlı Leo* ve *Semerkant* romanlarındaki kültürel unsurların çevirilerinde Newmark'ın önerdiği çeviri yöntemlerinin kullanımına göre Venuti'nin "Yerileştirme"- "Yabancılaştırma" stratejilerinden hangisinin çeviri sürecinde ön plana çıktığı saptanmıştır. Böylece, kültürel unsurların çevirisinde kullanılan yöntem, strateji ve yaklaşımların Maalouf'un Türk edebiyatındaki alımlanışına etkisi açığa çıkarılmıştır.

Günümüz erek odaklı çeviri yaklaşımının da etkisiyle, çevirinin daha ziyade okur tarafından kabul edilirliliği ve akıcılığı kriterlerine bağlı olarak şekillendiği görülür. Çeviri süreci kararlarının sadece çevirmen tarafından belirlenmediği yayınevleri ile erek okur istek ve beklentilerinin bu kararlar üzerinde rol oynadığı aşikârdır. *Afrikanlı Leo* ve *Semerkant* romanlarının Türkçe çevirilerinde erek okur kitlesi tarafından anlaşılmayacağı düşünülen kavram ve ifadelerin kaynak metindeki tersine erek okura olabildiğince açık hale getirildiği örneklerle açığa çıkarılmıştır. Romanlardaki, kültürel unsur örneklerinin analizleriyle, erek metinde anlaşılabilirliğinin ve dolayısıyla akıcılığın sağlanması esasına bağlı olarak, romanın içinde geçen özellikle dinsel-sanatsal kültürel kavramların erek metinde benzer sözcüklerle çevrilerek o dönemin tarihsel bağlamına uyarlandığı saptanmıştır. Gereksiz bir ayrıntı olarak görülen ve okuma akışını engellediği düşünülen bazı ifadeler de çıkarma yöntemiyle çıkarılmıştır. Ayrıca, bazı eklemelerle erek dil ve kültür normlarına uygun bir metin oluşturulmuştur. Çevirmen, yazarla okur arasından çekilip görünmezleşerek okurda kendi öz dilinde yazılmış bir roman okuduğu hissi uyandırmıştır.

Sonuç olarak, Maalouf'un yabancı bir yazar olduğu halde erek okurda özgün bir yapıt okuduğu izlenimini uyandırarak yazın çoğuldizgemizde yerli tarihsel romancılarımızla birlikte anılmasının nedeni çevirmenlerin çeviri sürecinde erek dil ve kültür normlarını ön planda tutan "yerileştirme" stratejisini benimseyip kullanmalarına bağlanabilir. Ayrıca, Maalouf'un yapıtlarını doğu kültürünü temel alarak yazması ve yapıtlarının çevirisinin erek dil ve kültür odaklı bir yaklaşımla yapılması anlatılanın erek kültürle iç içe olmasına ve edebiyatımızda adeta yerli bir yazar olarak benimsenip yer edinmesine zemin hazırlamıştır. Maalouf'un çevirileriyle elde ettiği yüksek tirajlar ve özellikle *Semerkant* romanıyla çok okunan romanlar arasındaki yerini alması yazarın edebiyatımızdaki popülerliğini göstermektedir. Tarihi farklı bakış açılarıyla sunan Maalouf, çeviri yapıtlarıyla, edebiyatımızda Orhan Pamuk ve Nedim Gürsel gibi yerli romancılarımızla birlikte yeni tarihselci roman türünün öncüleri arasında sayılabilir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Berrin (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı (1974). *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- DOBOSSY, László (2012). "Sanat Yapıtı ve Estetik Araştırmalar Konusu olarak Çeviri", *Çeviri Seçkisi II – Çeviri (bilim) nedir?*, (çev. S. Rifat - M. Rifat), (Haz. M. Rifat), 2. baskı, s. 83-87.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (2012). "Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu" *Çeviri Seçkisi II - Çeviri (bilim) Nedir?*, (çev. Saliha Paker), (Haz. M. Rifat), 2. baskı, s. 125-133.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (2012). "The Position of Translated Literature Within the Litterary Polysystem", *The Translation Studies Reader*, ed. by Lawrence Venuti, 3. Ed., s.162-168.
- GÜRÇAĞLAR, Ş. Tahir (2011). *Çevirinin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- HOLMES, James S. (1994). "The Name and Nature of Translation Studies", *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, 2.ed., s.67-81.
- HOLMES, James S. (2012). "Çeviribilimin Adı Ve Doğası" *Çeviri Seçkisi II – Çeviri (bilim) Nedir?*, (çev. A. Koş), (Haz. M. Rifat), s. 107-121.
- MAALOUF, Amin (1986). *Léon L'Africain*, Paris: Editions Jean-Claude Lattès.
- MAALOUF, Amin (1988). *Samarcande*, Paris: Editions Jean-Claude Lattès.
- MAALOUF, Amin (2011). *Afrikanlı Leo*, Çev. Sevim Raşa, 35. baskı, İstanbul: YKY.
- MAALOUF, Amin (2013). *Semerkant*, Çev. Ali Berktay, 68. baskı, İstanbul: YKY.
- MOUNIN, Georges (1963). *Les Problèmes Théoriques de la Traduction*, Paris: Gallimard.
- NEGGAZ, Soumaya (2005). *Amin Maalouf: le voyage initiatique dans "Léon l'Africain", "Samarcande" et "Le Rocher de Tanios"*, Paris: l'Harmattan.
- NEWMARK, Peter (1988). *A Textbook of Translation*, The Republic of Singapore: Prentice Hall International.

NEWMARK, Peter (2010). "Translation and Culture", *Meaning in Translation*, Ed. Barbara Lewandowska-Tomaszczyk&Marcel Thelen, s.171-182.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

RİFAT, Mehmet (2008). *Çeviri Seçkisi I - Çeviriye Düşünenler*, 2. b., İstanbul: Sel Yay.

RİFAT, Mehmet (2012). *Çeviri Seçkisi II - Çeviri (bilim) nedir?*, 2. b., İstanbul: Sel Yay.

SARAÇ, Tahsin (2009). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Can Yayınları.

VENUTI, Lawrence (1995). *Translator's Invisibility: A history of translation*, London and New York: Routledge.

VENUTI, Lawrence (1998). "Strategies of Translation", *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Ed.Mona Baker, s. 240-44.

VENUTI, Lawrence (1998). "The American Studies", *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Ed.Mona Baker, s. 305-15.

YAZICI, Mine (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual.

Genel Ağ Kaynağı

<http://www.aminmaalouf.net/fr/sur-amin/autobiographie-a-deux-voix/> "Autobiographie à deux voix", Egi Volterrani'nin Amin Maalouf ile yaptığı röportaj, Kasım 2001.

(http://www.radikal.com.tr/kultur/unutulmaz_10_tarihi_roman-1067197, 23/10/2011, 02:00).

Yapılan Görüşmeler:

KAYA, Hülya, YKY Satış Bölümü sorumlusu, 24.07.2014.

VAQUIÉ, Emily, J. C. Lattès'de Basım Asistanı, 21.11.2013.